

Publié par
la Maison de la culture
yiddish - Bibliothèque
Medem avec le concours
de la Délégation Générale
à la Langue Française
et la Forward Association

דער יידישער טעם-טעם

אַ פעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פֿאַריזער
ייִדיש-צענטער –
מעדעם-ביבליאָטעק

טבֿת תשס"ד/יאָנואַר 2004

יאָר 9, נומער 2 (42)

ייִדישער טעאַטער-פֿעסטיוואַל אין יאַס¹

אין דער שטאָט וווּ אַברהם גאַלדפֿאַדען² האָט אַ מאָל געשאַפֿן דעם ערשטן ייִדישן טעאַטער קומט פֿאַר אַן אינטערנאַציאָנאַלער טעאַטער-פֿעסטיוואַל אויף זײַן נאָמען

די שול אין יאַס

אין יאַס (רומעניע), וווּ אַברהם גאַלדפֿאַדען האָט געשאַפֿן אין 1876 דעם ערשטן פֿראַפעסיאָנעלן ייִדישן טעאַטער אין אייראָפּע האָט מען אין יאָר 2002 אַרגאַניזירט דעם ערשטן אינטערנאַציאָנאַלן טעאַטער-פֿעסטיוואַל א״נ³ פֿון אַברהם גאַלדפֿאַדען. הייַאָר⁴, פֿון 24סטן ביזן 30סטן אָקטאָבער, זענען פֿאַרגעקומען אי דער טעאַטער-פֿעסטיוואַל אי⁵ אַן אינטערנאַציאָנאַלער סימפּאָזיום וועגן ייִדישער קולטור. צו אַרגאַניזירן ביידע אונטערנעמונגען האָבן מיטגעאַרבעט דער רומענישער שטאַט-טעאַטער און דער אַרטיקער⁶ פֿראַנצייזישער קולטור-צענטער, מיטן ציל אַז זיי זאָלן ניט זײַן סתּם⁷ אַ יאַסער געשעעניש, נאָר אַן אייראָפּעיִשע. אַזוי אַרום⁸ האָט דער פֿעסטיוואַל געהאַט (אָדער וועט שפּעטער האָבן) נאָכקלאַנגען⁹ אין ווילנע, טימישאַראַ, קלוזש, טשערנאָוויץ, קעשענעוו, דרעזדן און פֿאַריז.

דער דינאַמישער און זייער דיפּלאָמאַטישער דירעקטאָר פֿונעם יאַסער פֿראַנצייזישן קולטור-צענטער, פּאַל-אלי לוי¹⁰, אַ ייִד אַ געבוירענער אין קאַזאַבלאַנקאַ, האָט באַוווּזן, פּדי¹¹ צו אַרגאַניזירן ביידע אונטערנעמונגען, צונויפֿצונעמען די כּוחות¹² פֿון פּלערליי¹³ אייראָפּעיִשע אינסטיטוציעס :

דער ייִדישער מלוכה¹⁴-טעאַטער פֿון בוקאַרעשט, דער געטע¹⁵-צענטער פֿון יאַס, די עסטרייכישע אַמבאַסאַדע אין רומעניע, דער פּוילישער קולטור-צענטער אין בוקאַרעשט, דער ווילנער ייִדיש-אינסטיטוט און דער פֿאַריזער ייִדיש-צענטער – מעדעם-ביבליאָטעק.

אויפֿן סימפּאָזיום זענען זיך צונויפֿגעקומען אינטעלעקטואַלן פֿון רומעניע און פֿון אַנדערע לענדער, צו דיסקוטירן וועגן אַזעלכע טעמעס ווי : דאָס אָרט פֿון די ייִדישע אינטעליגענטן אין דער קולטור פֿון מיטל- און מיזרח¹⁶-אייראָפּע אָדער די ראַלע פֿון דעם ייִדישן טעאַטער אין דער

דער קבר¹ פֿונעם דיבּוק²

אַז מע גייט אַרויס פֿון דער יאַסער שול באַמערקט מען אין שולגאַרטן צוויי מצבֿות³. דער וועגווייזער⁴ דערציילט אַז דאָס איז דער קבר פֿון אַ חתן-פּלה⁵ וואָס זענען אומגעקומען מיט לאַנגע יאָרן צוריק אינעם טאַג פֿון זייער חתונה⁶. דאָס איז אַ לעגענדע וואָס מע האָט אַ מאָל דערציילט איבער גאַנץ מיזרח⁷-אייראָפּע און וואָס ש. אַנ-סקי⁸ האָט איבערגענומען אין דער באַרימטער פּיעסע דער דיבּוק, אומעטום איז די מעשה⁹ געוואָרן אַ לעגענדע וואָס מע לייענט אין ביכער, נאָר דאָ אין יאַס זעט מען דעם קבר פֿאַר די אויגן.

1. KEYVER tombe/grave 2. DIBEK *Le Dibbuk/The Dybbuk* 3. MATSEYVES pierres tombales/tombstones 4. guide/guidebook 5. KHOSN-KALE jeunes mariés/bride and groom 6. KHASENE nocces/wedding 7. MIZREKH de l'Est/Eastern 8. Sh. An-ski *pseudonyme de/pen name of Solomon Rappoport* (1863-1920) 9. MAYSE histoire/story.

[סוף זײַט 8]

1. la ville de Jassy (Roumanie)/the city of Jassy (Romania) 2. AVRO'M ... (1840-1908) 3. sous le nom/named after 4. cette année/this year 5. et ... et .../both ... and ... 6. local 7. STAM simplement/merely 8. ainsī/thus 9. échos 10. Paul-Eli Lévy 11. KEDE'Y afin de/in order to 12. KOYKHES forces *sing.* כּוּחַ KOYEKH 13. KO'LERLEY toutes sortes/all kinds 14. MELUKHE d'Etat/state 15. Goethe 16. MIZREKH Est/East

אַ צאַרטער בליק אויפן יידישן לעבן יאָסל בירשטיין (1920–2003)

יאָסל בירשטיין איז געווען אַ ישראלדיקער¹ שרייבער וואָס האָט געשריבן אי אויף ייִדיש און אויף העברעיִש. געבוירן איז ער אין 1920 אין אַן אַרעמער משפּחה² אין ביאַלע פּאָדלאַסקע, אַ שטעטל אין פּוילן.

אויף ביידע שפּראַכן, סײַ גלייך אויף העברעיִש, סײַ³ איבערזעצנדיק פֿון ייִדיש.

לאַנגע יאָרן האָט ער געלעבט אין ירושלים⁴. ער האָט אַרויסגעטראָטן⁵ אויף דער טעלעוויזיע, וווּ ער האָט דערציילט זײַנע מעשה־לעך⁶. ער האָט אַרויסגעגעבן פֿאַרשיידענע ווערק: אַ פֿאַר ראַמאַנען, אַ באַנד לידער, און דער עיקר⁷ זאַמלונגען פֿון זײַנע דערציילונגען.

זײַן סטיל איז אַ פשוטער⁸, אַ דירעקטער, מיט קורצע זאַצן. זײַנע העלדן זײַנען צום מערסטנס עלטערע ייִדן פֿון מיזרח⁹-אייראָפע, אַ ביסל פֿאַרלירן אין דער נײַער ציוויליזאַציע פֿון ישראל. דאָס זעט מען קלאַר אין זײַן בוך, *זײַנע נעסלעך – ירושלים* (1989), זײַער קורצע דערציילונגען, אָפֿט מאַל אינספּירירט פֿון זײַן אייגן לעבן, וואָס

אין 1937 פֿאַרט ער אַוועק קיין אויסטראַליע, וווּ אַ פֿעטער זײַנער איז שוין אינגעאַרדנט¹⁰. זײַן ריזע, טיילווייז אויף אַ פֿראַנצײזישער שיף, דויערט פֿמעט¹¹ אַ האַלב יאָר. ער באַזעצט זיך אין מעלבורן און טוט פֿאַרשיידענע סאַרטן שוואַרצאַרבעט¹². גלייכצײטיק הייבט ער אָן צו שרײַבן לידער און פֿראָזע. ווען די מלחמה¹³ ברעכט אויס נעמט מען אים אַרײַן אין דער אַרמײ אָבער ער בלייבט אין אויסטראַליע.

נאָך דער מלחמה האָט ער חתונה¹⁴ און אין 1950 פֿאַרט ער קיין ישראל. דאָרטן ווערט ער ערשטנס אַ מיטגליד פֿון אַ קיבוץ און אַרבעט ווי אַ פּאַסטער¹⁵. נאָך צען יאָר גײט ער אַוועק פֿון קיבוץ און וווינט אין נצרת¹⁶ עילית¹⁷, וווּ ער איז אַן אַנגעשטעלטער¹⁸ אין אַ באַנק.

אײנס פֿון זײַנע ווערק, *דע זאַמלעך* (1985), האָט אַ סך דערפֿאַלג, און ער שרײַבט ווײַטער

כאַראַקטעריזירן זיך מיט אַ האַלב הומאַריסטישן האַלב מרה־שחורהדיקן¹⁹ טאָן. פֿאַר די וואָס האָבן ליב ייִדיש און עברײַת²⁰, און זענען נײַגעריק²¹ זיך צו באַקענען מיטן לעבן אין ישראל איז פּדאָי²² זיך צו באַקענען מיט בירשטיינס ווערק.

שלמה זילבערמאַן

1. YISRO'ELDIKER israélien/Israeli 2. ...אי... א... et... et.../both... and... 3. MISHPOKHE famille/family 4. installé/settled 5. KIMA'T presque/ almost 6. travail non qualifié/unskilled labor 7. MILKHOME guerre/war 8. ... kha'SENE il se marie/he gets married 9. berger/shepherd 10. NATSERET-ILIT la ville haute de Nazareth/upper Nazareth 11. employé/employee 12. ... סײַ... soit... soit.../both... and... 13. YERUSHOLAIM Jérusalem 14. s'est produit/appeared 15. MAYSELEKh petites histoires/little stories 16. DER IKER surtout/especially 17. PO'SHETER simple 18. MIZREKh de l'Est/Eastern 19. MORE-shkho'YREDIKN mélancolique/melancholy 20. IVRIT hébreu moderne/modern Hebrew 21. curieux/curious 22. KEDAY cela vaut la peine/it's worthwhile.

אַ נײַער אָנהײב פֿון יאָסל בירשטיין

האָט זי געהערט, איז דאָ אַזאַ איינער, פּנחס³ גאַלדהאַר, אָבער זי האָט נישט געוואָסט וווּ ער וווינט. ער זיצט זיכער אין דער „קדימה“⁴-ביבליאָטעק, האָט זי געזאָגט, און ער קוקט אַרײַן אין ביכער.

איך האָב זיך אָפּגעהאַלטן פֿון נאַכפֿרעגן נאָך פּנחס גאַלדהאַר בײַ דעם אַלטן ביבליאָטעקאַר, וואָס סײַ ווי⁵ איז ער געווען טויבלעך און ער איז אויך נישט געווען פֿריינדלעך צו מיר, מחמת⁶ איך האָב אים צופֿיל מטריח געווען⁷ מיט טוישן⁸ ביכער. ער איז נישט

וואָס איך האָב געטאָן די ערשטע צײַט אין אויסטראַליע ווען איך בין אַנגעקומען אַהין, אַ זעכצן־יעריקער בחור¹ אין די דרייסיקער יאָרן? איך האָב אַרײַנגענייט קעשענעס אין מאַנטלען און געלייענט ביכער צו פֿאַרטרייבן דעם לאַנגווייל². אין די פֿרימאַרגנס בין איך געפֿאַרן צו דער אַרבעט מיט דער שטאַטישער באַן און אין די אָוונטן פֿלעג איך אַ מאַל פֿאַרלייענען פֿאַר מײַן באַבען אַ ליד אָדער צוויי וואָס איך האָב אויפֿגעשריבן. זי האָט פֿאַרגעלייגט איך זאָל זײ ווײַזן אַ שרײַבער. אין מעלבורן,

1. BOKHER jeune homme/young man 2. ennui/boredom 3. PINKHES 4. KADIMA 5. de toute façon/ anyway 6. MAKHMES parce que/because 7. MATRIEKH ... importuné/bothered 8. échanger/exchange

געווען צוגעוויינט צו אַזאַ מין שנעלן לייענען. אַלע לייענער, לרוב־⁹ זקנים¹⁰, האָבן זיך אַנדערש אויפֿגעפֿירט. זיך באַוויזן איין מאָל אָדער צוויי מאָל אַ יאָר און אויסגעבאַרגט בלויז דיקע ביכער ס'זאָל זײַן וואָס צום לייענען. איך בין נישט געווען קיין איבערקלייבער¹¹. אין די טעג ווען די ביבליאָטעק איז געווען אָפֿן, צוויי אָדער דריי מאָל אַ וואָך, האָבן איך געליענען¹² וואָס נאָר ס'איז מיר אַריינגעפֿאַלן אין די הענט אַריין אָבער פּנחס גאַלדהאַרן האָבן איך דאָרטן נישט געטראָפֿן.

מײַן באַבע האָט זיך געוונדערט אויף אים און אויך אויף זיך אַליין. אָדער זי האָט שלעכט געהערט אָדער ער איז נישט קיין אמתער¹³ שרייבער אויב ער זיצט נישט אָפֿ זיינע טעג צווישן ביכער. זי האָט באַמערקט מײַן צעשטרייטקייט¹⁴ און מײַן אומעט. כ'בין געוואָרן אַ שוויגער. געשטאַכן מיט אַ פֿינגער אין אויער. זיך געגראַבלט¹⁵ צווישן די פֿיס. ס'האָט מיך אויפֿגערגט אין דער שטאַטישער באַן דער גוי וואָס האָט אויסגעזען ווי אַן איטאַליענער. יעדן טאָג איז ער געזעסן לעבן מיר און אַריינגעקוקט אין ביכל וואָס איך האָב געלייענט. ער האָט אָנגעשטעלט אויף מיר, איבער זיינע ברילן, אַ שווערן בליק און געקוקט מיט ווונדער ווי איך מיש די בלעטער פֿאַרקערט, פֿון רעכטס אויף לינקס. אַ סך מאָל האָבן איך געהאַלטן דאָס ביכל כמעט¹⁶ צוגעמאַכט, זאָל ער שטרעקן, דער איטאַליענער, זײַן האַלדז און פֿלאַצן פֿון נייגער¹⁷. די ביכער, וואָס איך האָב געלייענט האָבן נישט פֿאַרטריבן דעם לאַנגווייל אין מײַן לעבן, האָבן איך אָנגעפֿילט העפֿטן מיט לידער אָבער פּנחס גאַלדהאַרן האָבן איך נישט געטראָפֿן.

„אפֿשר¹⁸ איז גאָר נישטאַ אַזאַ איינער“, האָבן איך איין מאָל געזאָגט דער באַבען, ווען מיר זענען ביידע געזעסן אין אַ ווינטער־אָונט לעבן פֿיער און געלייענט : זי – איר צאָינד־וואַינד¹⁹, און איך – אויך זייער אַ דיק בוך. ווייל איך האָבן זיך אָנגעשטעקט²⁰ פֿון די אַנדערע לייענער אין דער „קדימה“ – ביבליאָטעק און אָנגעהויבן אויסבאַרגן ביכער מיט ביידיקע רוקנס²¹.

דערפֿאַר האָט דער טעות²² נישט אויסגעזען צו גרויס אין מײַנע אויגן, ווען איך האָבן אויף צו מאַרגנס דערזען, ווען איך האָבן זיך אַריינגעזעצט אין דער שטאַטבאַן אויף מײַן שטענדיק אָרט לעבן פֿענצטער, אַז אַנשטאַט מײַן ביכל האָבן איך גענומען מיט זיך מײַן באַבעס סידור²³. האָבן איך אַ מיש געטאַן דאָ און דאָרט און זיך אָפֿגעשטעלט לייענען דעם פרק²⁴ „מעין טהור“²⁵, דאָרטן וווּ עס האָט זיך גערעדט וועגן די דינים²⁶ פֿון אַ ווייב נאָך דער חתונה²⁷. דאָס מאָל האָבן איך געהאַלטן די צאָינד־וואַינד ברייט צעפֿנט, זאָל ער הנאה²⁸ האָבן דער איטאַליענער לעבן מיר, פֿון די

דאָס ערשטע בוך לידער פֿון יאָסל בירשטיין (מעלבאָרן, 1949) בילד אויף דער הילע פֿון יאָסל בערגנער

קאַנטיקע אותיות²⁹, פֿון די פינטלעך און פֿאַסיקלעך³⁰, זאָל ער קוקן וויפֿל זײַן האַרץ גלוסט.

3 ער האָט טאַקע געקוקט דעם גאַנצן וועג פֿון נאַרט־קאַרטלאַן ביז כמעט אין שטאַט אַריין. פֿאַר דער לעצטער סטאַנציע, האָט ער אַרויפֿגעלייגט זײַן האַנט אויף דעם אָפֿענעם סידור און געזאָגט אַז ער קען זיך מער נישט איינהאַלטן. חדשים³¹ האָט ער געשוויגן און זיך נישט אַריינגעמישט כּאָטש מײַן לייענען האָט אים שיער נישט³² משוגע געמאַכט³³. ער האָט נישט אָנגעהויבן צו פֿאַרשטיין וואָס פֿאַר אַ מין לייענער איך בין. אַ מאָל לידער, אַ מאָל אַ שונדראַמאַן³⁴, אַ ביכל וועגן גאַנדי און זײַן פֿילאָזאָפֿיע, אַרטיקלען וועגן האַלץ אין אַ יאַרבוך פֿון אַרגענטינע, און מיט אַ מאָל בלויז דיקע ביכער. נעכטן, האָט ער געטענהט³⁵, האָט ער אַרויסגעכאַפט עטלעכע שורות³⁶ די פֿרוי און דער סאַציאַליזם פֿון אויגוסט בעבעל, און היינט, מיט אַ מאָל – ווייבערשע דינים פֿון די צאָינד־וואַינד. ס'האָט אים אַרויסגעבראַכט פֿון די פֿלים³⁷ און ער האָט סוף סוף³⁸ געוואָלט וויסן ווער איך בין. ער האָט מיר אויך געזאָגט זײַן נאָמען : פּנחס גאַלדהאַר.

9. LERO'v en majorité/for the most part 10. SKEYNIM personnes âgées/older people, *sing.* זקן ZOKN 11. *ici* difficile/fussy 12. emprunté/borrowed *inf.* ליינען 13. E'MESER véritable/real 14. distraction/absent-mindedness 15. gratté/scratched 16. KIMA'T presque/almost 17. curiosité/curiosity 18. EFSHER peut-être/maybe 19. TSENE-RENE traduction en yiddish de versets bibliques avec légendes et commentaires (lecture traditionnelle de la femme juive pieuse)/a Yiddish translation of biblical verses with legends and commentaries (traditionally read by pious Jewish women) 20. contaminé/infected 21. au dos pansu/round-bellied backs 22. TOES erreur/mistake 23. SIDER *lit.* livre de prière/*lit.* prayer book 24. PEYREK chapitre/chapter 25. MAYIN TOER "source limpide"/"pure spring" 26. DINIM lois/laws 27. KHASENE noces/wedding 28. HANOE plaisir/pleasure 29. ... OYSYES lettres carrées/square letters *sing.* אות os 30. petits points et petits traits/little dots and dashes 31. KHADOSHIM mois/months *sing.* חודש KHOYDESH 32. a failli/nearly 33. MESHUGE ... rendu fou/drove (him) crazy 34. «roman de gare»/trash novel 35. GETAYNET *ici* protesta-t-il/*here* he maintained 36. SHURES lignes/lines 37. ... KEYLIM cela l'a fait sortir de ses gonds/that really got to him 38. SOF SOF enfin/finally.

דער קעשענע-טעלעפֿאָן און וואָס צו טאָן מיט אים

אויב מע וויל מער נישט הערן די אַלע רייד, וואָס טוט מען? מע פֿאַרט מיט אַן אויטאָ. זיצסטו אין דיין אויטאָ, איינער אַליין! איז שוין שטיל. אַ מחיה²³! דו פֿאַרסט. מיט אַ מאָל הייבן אַן אַלע אויטאָס צו פֿאַרן פֿאַמעלעכער²⁴. עס ווערט טונקל. פֿון די אָפֿענע פֿענצטער פֿון די אַרומיקע²⁵ אויטאָס הערסטו שטימען²⁶ וואָס שרייען אַריין אין טעלעפֿאָנען: – איך הער נישט! – איך הער גאַרנישט! – איך בין אין אַ טונעל. – אַבער דאגה נישט²⁷, פיער... דאגה נישט, מאַרי... איך קום באַלד!

מיט אַ קעשענע-טעלעפֿאָן קען מען רעדן וועגן אַלץ: מע קען זיך דורכרעדן² מיט משפּחה³, שמועסן⁴ מיט גוטע פֿריינד, מאַכן גרויסע געשעפֿטן⁵, אַפֿילו⁶ פֿירן אַ ליבע⁷... אַבער אַ מאָל דאַכט זיך⁸ אַז קעשענע-טעלעפֿאָנען טויגן⁹ נאָר אויף צו שטעלן צוויי פֿראַגעס: „ווי ביסטו?“ און „ווען קומסטו?“. אַט האָט איר אַ פֿאַר¹⁰ ביישפּיל¹¹: דו פֿאַרסט אין אַן אויטאָבוס. מיט אַ מאָל¹² הערסטו אַ קלונג¹³, נישט אַ קלונג ווי אַלע קלונגען, נאָר בעטהאַווענס פֿינפטע סימפֿאָניע: „פֿאַם-פֿאַם-פֿאַם-פֿאַם...“. אַ מאַן כאַפט זיך¹⁴ צו זײַן קעשענע-טעלעפֿאָן. – האַלאָ? ... יאָ, האַלאָ זשאַקלין, ווי ביסטו? ... אין אַן אויטאָבוס? יאָ, איך אויך! ... וואָס? ... ניין, מע פֿאַרט נישט גיך, מע קריכט¹⁵. ... אַ יאָ? דו אויך? נו, עס וועט נעמען נאָך 20 מינוט, אויב ס'איז נישטאָ קיין צו גרויסער פֿאַרקער¹⁶. וואַרט אויף מיר, איך קום באַלד!

גייסטו אַראָפּ פֿון אויטאָבוס און שפּאַצירסט¹⁷ אויף דער גאַס. אין אַ קליינעם פֿאַרק זעצסטו זיך אויף אַ בענקל. הערסטו נאָך אַ מאָל אַ קלונג. דאָס מאָל שפּילט עס אַן אַריע פֿון קאַז מען: „טאַאַ-רע-אַ-דאַר...“. אַ פֿרוי זוכט איר קעשענע-טעלעפֿאָן. זי האָט אַבער נישט קיין קעשענע. זוכט זי טיף אין איר האַנטבייטל¹⁸ און ווערט מער און מער נערוועיש¹⁹. די מענטשן אַרום איר ווערן אויך נערוועיש. „טאַ-רע-אַ-דאַר“ שפּילט ווייטער. סוף-כל-סוף²⁰ געפֿינט זי דעם טעלעפֿאָן. – האַלאָ... האַלאָ? ... וואָס מיינט, „ווי בין איך“? איך בין דאָ! ווי ביסטו? איך זע דיך נישט... וואָס? ... דו שטייסט ביים פֿאַנטאַן²¹. (קוקנדיק אַרום זיך) ווי? ווי? ... אוי, איצט זע איך דיך. (מאַכנדיק מיט דער האַנט²²) יוו-הוווו... בלייב ווי דו ביסט. איך קום באַלד! נאָך אַ מאָל אויף דער גאַס. דו גייסט פֿאַרביי אַ הויז. פֿאַר דער פֿאַרמאַכטער טיר שטייט אַ מענטש וואָס רעדט אַריין אין אַ קעשענע-טעלעפֿאָן. – האַלאָ שאַרל, איך שטיי פֿאַר איינער טיר און איך קען נישט אַריין. איך האָב פֿאַרגעסן דעם קאָד. ... ניין, איך קען נישט פֿאַרשרייבן, איך האָב נישט קיין פען. ... יאָ, אַ דאַנק, איך קום באַלד!

טעלעפֿאָן-וואָקאַבולאַר

דער טעלעפֿאָן	téléphone
אַנקלינגען צו	téléphoner/to phone
אַ'נדרייען/אַ'נקלאַפֿן	composer/to dial
דאָס גלעקל	bip
דאָס טעלעפֿאָנען-בוך	annuaire
דאָס טרייבל	l'écouteur/receiver
אוועק'קלייגן דאָס טרייבל	raccrocher/to hang up
דער קלונג	sonnerie/ring
קנעפלעך	touches/buttons
דער פֿאַרנומער	indicatif/aeria code
דער טעלעפֿאָן קלינגט	le téléphone sonne /the phone is ringing
ע'נטפֿערן אויפֿן טעלעפֿאָן	répondre au téléphone /answer the phone
האַלאָ	allo/hello
ווער קלינגט?	qui est à l'appareil? /who's calling?
קיינער ענטפֿערט נישט	personne ne répond/no answer
די ליניע איז פֿאַרנומען	la ligne est occupée /the line is busy
וואַרט צו!	ne quittez pas/hold on
איך גיב אים איבער	je vous le passe/I'll connect you
לאָזט אַ מעלדונג	laissez un message /leave a message
די ע'נטפֿערקע	répondeur/answering machine
קע'שענע-טעלעפֿאָן,	téléphone portable/cell phone
קע'שעפֿאָן, מאַביל-טעלעפֿאָן,	
צעל-טעלעפֿאָן,	
צעלפֿאָן, צעל-טעלעפֿאָן, צעלקע.	

1. lit. téléphone de poche (un des nombreux mots pour "téléphone portable"; voir glossaire)/lit. pocket telephone (one of the many words for "cell phone"; see glossary) 2. discuter/discuss 3. MISHPOKHE famille/family 4. bavarder/chat 5. affaires/business 6. AFILÉ même/even 7. vivre un amour/have a love affair 8. il semble/it seems 9. conviennent/are suitable 10. quelques/a few 11. exemples/examples 12. soudain/suddenly 13. sonnerie/ring 14. se précipite sur/grabs 15. on se traîne/we're crawling 16. circulation/traffic 17. tu te promènes/you stroll 18. sac à main/handbag 19. agitée/nervous 20. SOFKL-SO'F enfin/at last 21. fontaine/fountain 22. agitant la main/waving her hand 23. A MEKHAYE un plaisir/a pleasure 24. plus lentement/slower 25. tout autour/surrounding 26. des voix/voices 27. DAYGE ... ne t'inquiète pas/don't worry.

ווערער טערע שפיי לון

שמעונס שמועסן - אַנאַגראַמען

פֿון שמעון נויבערג

יעדע גרופע פֿון פֿיר דעפֿיניציעס באַצייכנט אַ גרופע אַנאַגראַמען :

אַלע פֿיר ענטפֿער־ווערטער שרייבן זיך מיט די זעלביקע אותיות² - אין אַ געביטענעם סדר³. געדענקט אַז אַ = אָ און נ = ן ! די ווערטער אין דער ערשטער גרופע שרייבן זיך מיט בלויז דריי אותיות, אַלע ווייטערדיקע מיט פֿיר אותיות.

(3)

- טראַכט (איך)
- מאַנטל
- נאָגל
- נאָך ניט קיין פֿלאַנץ

(2)

- איבעריקס⁵
- מניעה⁶
- עס איז פֿריער
- (ער/זי) שניידט (למשל האָר)

(1)

- טעקסט אין פֿערזן
- נאָמען פֿון אַ קאָנסטעלאַציע
- קינד
- פּאָדלאָגע⁴

1. SHIMENS ... ווי איר קענט באַמערקן איז דער 2. OYSYES lettres de l'alphabet/letters of the alphabet 3. SEYDER ordre/order 4. plancher, sol/floor 5. en trop, restant/remains, leftovers 6. MENIE obstacle 7. nombril/navel 8. MATBEYE pièce de monnaie/coin 9. outil anguleux/angular tool.

(5)

- אַמעריקאַנישע מטבע⁸
- ווינקלדיק געצינג⁹
- ניט רעכט
- מאַכן קאַלט

(4)

- פּראַיעקט
- פּופּיק⁷
- פּאָדלאָגעס
- הויכע בערג

5 [לייזונגען זייט 8]

אַ ווערטערשפּיל פֿאַר אָנהייבערס

ווי טוט דיר וויי ?

געדענקט אַז אַ = אָ, נ = ן, יי = י י

- ווערטיקאַל
1. ווען מען טראַגט שווערע פעקלעך טוט וויי דער
 2. אַז מען שפּילט צו פּיל טעניס טוט וויי דער
 3. צו פּיל שנאַפּס איז שלעכט פֿאַר דער
 4. אַז מען טראַכט צו פּיל טוט וויי דער
 5. ווען מען שטייט צו לאַנג טוען וויי די
 9. עסן צו פּיל צוקערלעך איז שלעכט פֿאַר די
 10. צו פּיל טעלעוויזיע פֿאַרשוואַכט דעם

האָריזאָנטאַל

6. רייכערן איז שלעכט פֿאַר די
7. צו פּיל קאָמפּיוטעריי איז שלעכט פֿאַר די
8. פֿון אַן אומגליקלעכער ליבע טוט וויי דאָס
10. צו פּיל עסן איז שלעכט פֿאַרן
11. אַז מען שרייבט צו לאַנג טוט וויי די
12. אַז מען נעמט וויטאַמינען קריגט מען

[לייזונג זייט 8]

דענמאַרק מערקט אָפּ 60 יאָר זינט איר ראַטעווען ייִדן פֿון די נאַציס

קאַפּענהאַגען. די דענישע ייִדן האָבן פֿאַראַכטטאַגן¹ דינסטיק באַדאַנקט זייערע נישט־ייִדישע לאַנדסלייט פֿאַר האָבן געראַטעוועט כמעט² אַלע ייִדן אין דעם סקאַנדינאַווישן לאַנד בעת³ דער צווייטער וועלט־מלחמה⁴.

„מיט 60 יאָר צוריק האָט אַ פֿינצטערניש זיך אַראָפּגעלאָזט איבער דענמאַרק און גאַנץ אייראָפּע“, האָט דערקלערט פרעמיער אַנדערס פֿאַג ראַסמוסען אויף דער אַנדענק־צערעמאָניע אין דער קאַפּענהאַגען־שיל. „דאָס ראַטעווען די דענישע ייִדן איז געווען די שיינענדיקע ליכט אין אַט דער פֿינצטערניש“.

אין סעפטעמבער 1943 האָבן די דייטשישע אָפֿיצירן אין דענמאַרק געזאָגט די דענישע פּאָליטיקער, אַז היטלער האָט געגעבן אַ באַפֿעל צו דעפּאָרטירן די אַרטיקע ייִדן אין קאַנצענטראַציע־לאַגערן. די דענער האָבן ספּאַנטאַן אַרויסגעשמוגלט זייערע ייִדישע לאַנדסלייט דורכן שמאַלן אַרעסונד־דורכגאַס⁵, אויסמינדיק דערביי די דייטשישע פּאַטראָליר־שיפֿן, און געבראַכט זיי אינעם נייטראַלן לאַנד שוועדן. בערך⁶ 7300 ייִדן האָבן זיך דעמאָלט געראַטעוועט, בעת⁷ 481 אַנדערע – ס'רובֿ⁸ פֿון זיי עלטערע און קראַנקע לייט, וועלכע האָבן נישט געקענט אַוועק – זענען דעפּאָרטירט געוואָרן קיין טערעזין. 53 פֿון די פֿאַרשיקטע זענען דאָרט אומגעקומען.

6

„מיר האָבן נישט גענוג ווערטער אויסצודריקן אונדזער דאַנק פֿאַר דענמאַרק“, האָט דערקלערט איוואַן נאָדלמאַן, דער פֿאַרזיצער פֿון דער דעניש־ייִדישער קהילה⁹ פֿון 7000 נפֿשות¹⁰.

צווישן די 800 געסט אויף דער אַנדענק־צערעמאָניע זענען געווען די קעניגין מאַרגרעט, אַ צאָל מיטגלידער פֿון דער רעגירונג און פֿונעם פּאַלאַמענט, און אַמבאַסאַדאָרן פֿון שוועדן, ישׂראל און די פֿאַראייניקטע שטאַטן.

1. il y 8 jours/two weeks ago
2. KIMAT presque/nearly
3. BEYS pendant/during
4. MILKHOME guerre/war
5. détroit d'Oresund/straits of Oresund
6. BEEREKH environ/about
7. BEYS *ici* tandis que/*here* whereas
8. SROV la plupart/most
9. KEHILE communauté/community
10. NEFOSHES personnes/people.

פֿילם וועגן דעם איינציקן פּראָטעסט אין דייטשלאַנד קעגן נאַצי־רעזשיים

אין די טויטלאַגערן אין פּוילן, איז וויל ער האָט געהאַט אַ „פּריווילעגירטע“ פֿרוי. במשך¹ פֿון אַ וואָך, טאַג און נאַכט, האָבן די פֿרויען געפֿאַדערט, מע זאָל זיי צוריק אומקערן די מענער. צום סוף² האָבן געבעלט און היטלער באַשלאָסן, אַז די ריזיקע³ פֿון אַרעסטירן אָדער שיסן אין די אומבאַוואַפֿנטע⁴ קריסטלעכע פֿרויען איז צו גרויס. זיי האָבן אַלע מענער באַפֿרייט און אַפֿילו⁵ אומגעקערט 25 מענער, וועלכע מע האָט

בערלין : גיזעלאַ מיסנער געדענקט דעם טאַג מיט 60 יאָר צוריק, ווען זי און איר מאַמע האָבן זיך אָנגעשלאָסן¹ אין אַ דעמאָנסטראַציע צו באַפֿרייען די כמעט² 2000 ייִדישע מענער פֿון די נאַצישע הענט. „מיר האָבן געוואָלט אונדזער טאָטן צוריק, נישט מער“, האָט מיסנער, היינט 78 יאָר אַלט, דערקלערט. ווי ס'רובֿ³ פֿרויען אינעם פּראָטעסט, זענען מיסנער און איר מאַמע געווען קריסטן, און די איינציקע סיבה⁴, פֿאַר וואָס מע האָט איר ייִדישן טאָטן נאָך נישט געהאַט דעפּאָרטירט

1. se sont jointes/joined
2. KIMA'T presque/nearly
3. SROV la plupart/most
4. SIBE raison/reason
5. BEMESHEKH pendant/for
6. ... SOF finalement/in the end
7. risque/risk
8. sans armes/unarmed
9. AFILE même/even

מקוים געוואָרן¹⁸ מיט די פֿילמען אויף קיין שום אָרט אין אַפֿריקע, וואָס האָט געוווּנען דעם „אַסקאַר“ פֿאַרן בעסטן פֿילם אין אַן אויסלענדישער שפּראַך, און דעם פּאָפּולערן פֿילם גוד-בני, לענין!.

ווען מע האָט פֿאַרבעטן מיסנער צו דער פרעמיערע פֿונעם פֿילם – אַ פֿיקטיווער רעפּאָרטאַזש פֿון איינער פֿון די פּראָטעסטירערנס – האָט מיסנער געהאַט ספּקוט¹⁹, צי דער פֿילם וועט אויסנעמען ביים עולם²⁰.

„מיר האָבן געהאַלטן, אַז די גאַנצע געשיכטע איז נישט קיין 'האַליווד-מאַטעריאַל',“ האָט מיסנער באַמערקט. „אַבער כּמוז זאָגן, דער פֿילם איז דווקא²¹ זייער אַ געלונגענער²²“.

„סעמיועל גאַלדווין פֿילמס“ האָט שוין געקויפֿט די צפֿון²³ – אַמעריקאַנער רעכט פֿונעם פֿילם, און פּלאַנירט אים אַרויסצולאָזן אַנהייב 2004.

שוין געהאַט דעפּאָרטירט קיין אוישוויץ. ס'רובֿ פֿון די מענער האָבן איבערגעלעבט דעם חורבן¹⁰.

די געשיכטע פֿון אַט דעם איינציקן ממשותדיקן¹¹ פּראָטעסט אין דייטשלאַנד קעגן די נאַצישע פֿאַרברעכנס¹² איז די טעמע פֿון מאַרגאַרעט פֿאַן טראַטאַס נייעם פֿילם דאָמאַטראַסע¹³, אַ נאַמען נאָך דער בערלינער גאַס, וווּ די פֿרויען האָבן זיך פֿאַרזאַמלט און פֿאַרבליבן, ביז זיי האָבן נישט אויסגעפֿירט¹⁴ מע זאָל באַפֿרייען זייערע מענער און טאַטעס.

מע האָט דעם פֿילם שטאַרק געלויבט אויף די פֿילם-פֿעסטיוואַלן אין ווענעציע און טאַראַנטאַ, און לעצטנס האָט מען אים אָנגעהויבן ווייזן אין דייטשלאַנד. די דייטשישע פֿילם-אינדוסטריע האָט יאָרן לאַנג געחלומט¹⁵ צו באַקומען כּאָטש¹⁶ איין „שלאַגער“¹⁷. פֿאַראַיאָרן איז עס

10. khurBM Shoah 11. MAMOSHESDIKN véritable/real 12. crimes 13. *Rosenstrasse* (Margarethe von Trotta, 2003) 14. jusqu'à ce qu'elles obtiennent/until they achieved their purpose 15. GEKHOLEMT rêvé/dreamed 16. ne serait-ce que/at least 17. succès/hit 18. MEKUYEM ... s'est réalisé/come true 19. SFYKES doutes/doubts 20. ... OYLEM plaire au public/please the audience 21. DAFKE en fait/in fact 22. réussi/good, well-made 23. Tsofn Nord/North.

לינקע ליבעס¹ אַנטפלעקט² דורך צעל-טעלעפֿאָנען

טעלעפֿאָנען ווערן אַן אויסדרוק פֿאַר ראָמאַנס. די איטאַליענער זענען צווישן די גרעסטע באַניצער פֿון די צעל-טעלעפֿאָנען. איטאַליע איז אַ לאַנד פֿון 85 מיליאָן נפֿשות¹⁴ – און 53 מיליאָן צעלפֿאָן-אַבאַנענטן, וואָס באַטרעפֿט¹⁵ 92% פֿונעם מאַרק. אין די פֿאַראַייניקטע שטאַטן איז עס בלויז 50 פּראָצענט.

די ליבשאַפֿט צו צעל-טעלעפֿאָנען אין איטאַליע האָט גורם געווען³ אַן אומגעריכטן⁴ רעזולטאַט : זיי זענען געוואָרן אַ הויפטקוואַל⁵ פֿון אינפֿאַרמאַציע וועגן באַהאַלטענע אַפֿערעס⁶.

פֿרויען, וועלכע האָבן חושד געווען⁷ זייערע מענער (אָדער מאַנסבילן⁸), וואָס האָבן זיך געזאָרגט וועגן די ווייבער) האָבן אָנגעהויבן צו געפֿינען די „ליבע-בריוולעך“ – דאָס הייסט, אָנגעשריבענע טעקסטן – ווי אויך די אומבאַקאַנטע נעמען און טעלעפֿאָן-נומערן, אינעם „זכּרון“⁹ פֿון די מאַביל-טעלעפֿאָנען. די גט-אָדוואַקאַטן¹⁰ פּאַסמאַקעווען זיך¹¹ מיט דעם נייעם אַנטדעק-מיטל, און די זשורנאַלן האָבן שוין אָפּגעדרוקט אַרטיקלען, וואָרענענדיק זייערע צו ראָמאַנטישע לייענער זיך צו היטן מיט זייער „צעלפֿאָן“.

ס'איז נישט קיין חידוש¹², אַז דווקא¹³ אין איטאַליע זאָלן די

7

דאָס מיינט אָבער נישט, אַז 53 מיליאָן איטאַליענער האָבן אַזעלכע טעלעפֿאָנען ; אַ צאָל מענטשן האָבן מער ווי איין קאַנטע¹⁶ : איין קאַנטע פֿאַר דער אַרבעט און אַ צווייטע – פֿאַר דער משפּחה¹⁷ און פֿריינד. אַ מאָל אָבער ניצט מען אויס די צווייטע קאַנטע צוליב „אומאַנשטענדיקע“ סיבות¹⁸. ווי ס'האָט געזאָגט אַ וואַרטזאָגערין פֿאַר דער צעלפֿאָן-פֿירמע „וואַדאַפֿאָן“ : „אין זייער פּריוואַטן לעבן טוען אונדזערע קונים¹⁹ וואָס זיי ווילן“.

1. aventures extra-conjugales/extra-marital love affairs 2. découverts/discovered 3. GOYREM ... a entraîné/has brought about 4. inattendu/unexpected 5. source importante/major source 6. aventures/affairs 7. KHOYSHED ... soupçonné/suspected 8. hommes/men 9. ZIKORN mémoire/memory 10. GET... avocats spécialisés dans le divorce/divorce lawyers 11. se délectent/are delighted with 12. ... KHIDESH ce n'est pas étonnant/it's no wonder 13. DAFKE justement/particularly 14. NEFOshes personnes/people 15. équivaut/amounts to 16. compte/account 17. MISHPOKHE famille/family 18. ... SIBES raisons "inconvenantes"/"improper" reasons 19. KOYNIM clients/customers.

איך וויל אַבאַנירן דעם פֿאַרווערטס

אַבאַנעמענט-פּרייזן : פֿאַראַייניקטע שטאַטן¹ : איין יאָר – 36 דאָלאַר, האַלב יאָר – 21 דאָלאַר
איבער דער וועלט : ים-פּאַסט² : איין יאָר – 40 דאָלאַר, האַלב יאָר – 25 דאָלאַר, לופֿטפּאַסט³ : איין יאָר – 97 דאָלאַר

נאַמען :
קרעדיט-קאַרטע-נומער :
אָדרעס :
אויסגאַנג⁴-דאַטע :

The Yiddish Forward, 45 E 33rd Street New York, NY 10016 USA שיקט דאָס צעטל אויפֿן אָדרעס :
בליצפּאַסט-אָדרעס : faivus@Yiddish.Forward.com

1. Etats-Unis/United States 2. YAM-... poste maritime/surface mail 3. poste aérienne/airmail 4. expiration.

פֿון סאָפּאַט (פוילן). דער עולם²⁵ איז באַשטאַנען פֿון יאַסער אינווייניער, צווישן זיי אַ סך סטודענטן פֿון יאַסער אוניווערסיטעט און פֿראַנצייזישן קולטור־צענטער. מען האָט זיך אויך געקענט באַגעגענען (און שמועסן אויף ייִדיש) מיט אַ טויז²⁶ עלטערע יידן פֿון דער יאַסער קהילה²⁷ אָדער פֿון אַרומיקע שטעטלעך. היינט צו טאָג וווינען אין יאַס אַרום 400 יידן אָבער צווישן ביידע וועלט־מלחמות זיינען יידן געווען מער ווי 50 פֿראַצענט פֿון דער באַפֿעלקערונג, מיט אַרום 40 000 נפֿשות²⁸. אַ טייל איז אומגעקומען אינעם חורבן²⁹ אָבער דאָס רובֿ³⁰ האָבן עמיגרירט קיין ישראל אָדער אין די מערבֿדיקע³¹ לענדער אין דער קאָמוניסטישער תקופֿה³².

דער קופּאַל פֿון דער שול אין יאַס

די אונטערנעמונג איז געווען אַ געלעגנהייט פֿאַר ייִדישיסטן פֿון גאַנץ אייראָפּע זיך צו טרעפֿן און צו פֿאַרשטאַרקן די קאָנטאַקטן צווישן מערבֿ־אייראָפּע און מיטל־און מיזרח־אייראָפּע. פֿאַר מערבֿדיקע יידן איז שטענדיק אינטערעסאַנט און רירנדיק צו באַזוכן די געגנטן וווּ די ייִדישע קולטור איז אַ מאָל געווען אזוי לעבעדיק. אַזעלכע באַזוכן העלפֿן זיך צו דערנענטערן צו די בראַשיתדיקע³³ לאַנדשאַפֿטן.

שטראַסבורגער ייִדישער אַקטיאָר רפֿי²³ גאַלדוואַסער מיט מאַנאַלאָגן פֿון שלום־עליכם²⁴, דער דרעזדנער ראַקטעאַטער, דער בוקאַרעשטער ייִדישער מלוכה־טעאַטער, די אַמעריקאַנער קלעזמאַרים יעיל סטראַם און עליזאַבעט שוואַרץ און דער טעאַטער־סטודיאַ

קריסטאַליזאַציע פֿון דער ייִדישער שפּראַך און קולטור. עס זענען דערמאַנט געוואָרן שרייבערס וואָס האָבן געשריבן אויף ייִדיש, ווי יצחק באַשעוויס¹⁷ און חיים¹⁸ זשיטלאָווסקי, אָדער אויף אַנדערע שפּראַכן ווי פּאַל צעלאָן (אַ געבוירענער אין טשערנאָוויץ וואָס האָט געשריבן אין דייַטשיש), טריסטאַן צאַראַ (דער אַנפֿירער פֿון פֿראַנצייזישן דאָדאַיזם, געבוירן אין רומעניע) און דער ייִדישער שרייבער פֿון רומעניע מיהני סעבאַסטיאַן. דער רעדאַקטאָר פֿון אַ בוקאַרעשטער זשורנאַל האָט אַנאַליזירט די באַציונגען פֿון דער היינטיקער רומענישער באַפֿעלקערונג צו פֿאַרשיידענע מינדערהייטן ווי ציגיינער, יידן, אונגאַרן און האַמאַסעקסואַליסטן. מע האָט אַ פּאַר מאָל דערמאַנט דעם פּאַגראַם וואָס איז פֿאַרגעקומען אין יאַס אין יוני 1941; אין די קאַרידאָרן האָט מען געקענט הערן די מיינונג אַז ס'איז שוין צייט רומעניע זאָל מאַכן אַ חשבון־הנפֿש¹⁹ וועגן איר באַציונג צו די יידן בשעת²⁰ דער צווייטער וועלט־מלחמה²¹, וואָס איז ניט געווען אזוי העראַיש ווי די אַפֿיציעלע געשיכטע האָט עס געוואַלט ווייזן עד־היום²². אויפֿן פֿעסטיוואַל זענען אַרויסגעטראָטן דער

17. YITSKHOK ... I. B. Singer 18. kHAIM 19. khezhbm-HANEFESH examen de conscience/soul searching 20. BESH'a's pendant/during 21. MILKHOME guerre/war 22. AD(H)AYEM jusqu'à présent/to this day 23. RAFI 24. SHOLEM-ALEYKHEM 25. OYLEM public/audience 26. une douzaine/a dozen 27. KEHILE communauté/community 28. NEFOSHES personnes/people 29. KHURBM Shoah 30. ... ROV la plupart/most 31. MAYREVDIKE d'Occident/western 32. TKUFE époque/period 33. BREYSHESDIKE des origines/primeval.

דער ייִדישער טעם־טעם
אַ פעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש־לערנערס

דער ייִדישער טעם־טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פּאַריזער ייִדיש־צענטער – מעדעם־ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט גאַלדע, זשיל, יצחק, מאַרי, נאַטאַליאַ, עוולין, רובי.

DER YIDISHER TAMTAM
Maison de la Culture Yiddish
18, passage Saint-Pierre Amelot
75011 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47
tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך ליינענען דעם ייִדישן טעם־טעם אויפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com

– אויב איר ווילט אינפֿאַרמאַציע, קלאַפּט 1.
– אויב איר ווילט דעם דירעקטאָר, קלאַפּט 2.
– אויב איר ווילט זיך באַקלאָגן...
קלאַפּט קאָפּ אין וואַנט !

ר
ו
ל
ק
ע
נ
ג
נ
ל
פ
ק
א
ו
י
ג
נ
ב
ס
פ
ע
ה
א
ר
א
ו
י
י
מ
א
ג
נ
נ
ט
ה
א
נ
ט
כ
ו
ה

[לייזונגען פֿון זייט 5]

לייזונג פֿון דער אַנאַגראַמען־שפּיל :

(1) ליד - דלי - ילד² - דיל
(2) רעשט - שטער - ערשט - שערט
(3) קלער - רעקל - קרעל - קערל
(4) פּלאַן - נאַפּל - פּאַלן - אַלפּן
(5) ניקל - קלין - לינק - קילן

1. DELI signe du zodiac Verseau/sign of the zodiac Aquarius 2. YELED enfant/child.